

<p>Didactische tips aardrijkskunde reportage 1 - ons voedsel redden</p>
---

1. Voor gebruik in het eerste leerjaar van de tweede graad :

Hier kan dit fragment gebruikt worden als voorbeeld van een landbouwsysteem in Afrika, en kunnen relaties gelegd worden met het natuurlijk milieu en de menselijke omstandigheden in de regio. Senegal kan worden aangeduid op kaarten van Afrika en op wereldfacetkaarten. Het is zinvol de traditionele veeteelt in tropisch Afrika te vergelijken met de intensieve veeteelt in West-Europa. Er kan verwezen worden naar de leerinhouden van de eerste graad (intensieve landbouw in West-Europa), die trouwens ook in het beeldfragment aan bod komen. Het verschil tussen de technologische, kapitaalsintensieve aanpak in onze contreien en de traditionele veeteelt in Senegal die sterk bepaald wordt door het fysisch milieu is opvallend.

Beide landbouwsystemen staan in onze geglobaliseerde wereld niet los en onafhankelijk van elkaar (invoer van Europese melk in Senegal, invoer van Afrikaanse soja als veevoeder in Europa); beide landbouwsystemen worden met problemen geconfronteerd.

Het grondig analyseren van de wereldwijde relaties en internationale handelsstromen van landbouwproducten is eerder een thema voor de derde graad. In de tweede graad kan weliswaar verwezen worden naar het Europees en Amerikaans landbouwbeleid, maar de hier gelegde relaties zijn een stuk eenvoudiger gaan niet zo ver als voor de iets oudere leerlingen.

2. Voor gebruik in de derde graad :

1. Dit fragment is – samen met het fragment “katoensubsidies” - een motiverende instap voor een **debat** over de kenmerken en positieve en de negatieve gevolgen van vrijhandel en protectionistische maatregelen en de rol van de WTO hierin. Leerlingen kunnen hier zelf uitgaande van de fragmenten een concretere invulling aan geven en er enkele argumenten pro en contra uit afleiden.

De leraar kan de klas verdelen in een groepje leerlingen die de vrijhandel verdedigen en een groepje “protectionisten”, die elk hun argumenten uit de fragmenten halen. Het is de taak van de leraar de discussie in goede banen te leiden en bij wijze van synthese de leerlingen duidelijk te maken dat vrijhandel enerzijds en protectionisme anderzijds niet enkel positieve noch enkel negatieve kanten hebben.

De fragmenten en de verwerking ervan in een debat kunnen in één lestijd worden afgewerkt.

Men kan ter afronding eventueel aan de leerlingen volgend syntheseblad meegeven :

Positieve aspecten van vrije wereldhandel :

- vrijhandel vergroot de afzetmogelijkheden en bevordert zo economische groei. Dat komt de welstand van de bevolking ten goede.
- Economieën worden opener door veel te importeren en exporteren. De kans op muntcrises – met negatieve impact op de koopkracht van de bevolking - verkleint door een grote monetaire stabiliteit.
- Internationale handel kan als hefboom fungeren voor het introduceren en stimuleren van waarden als persvrijheid en respect voor mensenrechten.
- Door protectionisme tegen te gaan, worden producten goedkoper. Dit komt de consument ten goede;

Negatieve aspecten van vrije wereldhandel :

- vrijhandel vergroot de kloof tussen rijk en arm : rijke landen kunnen hun producten efficiënter produceren en ze aan arme landen opdringen, en krijgen tezelfdertijd toegang tot goedkope arbeidskrachten om die producten te produceren.
- Vrijhandel brengt hardere concurrentie mee. Zowel in rijke als in arme landen kan dit ten koste gaan van arbeidsomstandigheden, lonen en werkgelegenheid.
- Vrijhandel impliceert veel transport van goederen, personen en diensten over lange afstanden, met alle nadelen voor het milieu. Bovendien worden landen die strenge milieueisen stellen aan hun productie, gestraft omdat ze daardoor duurder en minder competitief worden.
- Vrijhandel kan er toe leiden dat geen enkele regel meer geaccepteerd wordt, omdat die geïnterpreteerd worden als protectionistische maatregelen. Bijvoorbeeld : verbod op hormonen in het vlees, verbod van gebruik van bepaalde producten die schadelijk zijn voor het milieu, minimumnormen inzake arbeidsvoorwaarden, verbod op kinderarbeid,...
- Er kan een negatieve spiraal ontstaan : kapitalen zoeken lage lonen op, waardoor wereldwijd een neerwaartse druk op de lonen en dus de koopkracht ontstaat. Hierdoor krimpen de afzetmarkten dan weer.

Onderstaande tekst kan als extra bron bestudeerd worden : deze behandelt dezelfde problematiek als deze van het fragment.

Afrikaanse boer heeft eerlijke handel nodig

Bron : De Standaard, 10 december 2005

Als de belangrijke handelsbesprekingen van de Wereldhandelsorganisatie (WTO) vanaf 13 december in Hongkong mislukken - en zo ziet het er naar uit - dan is dat een gemiste kans voor de ontwikkeling van de kleine boeren in Afrika.

...

Om de Afrikaanse landen in 2001 zo ver te krijgen dat ze wilden instemmen met een nieuw rondje WTO-onderhandelingen, kregen de Afrikaanse leiders de toezegging dat er vooral gepraat zou worden over

eerlijke handel. Het moest en zou een ontwikkelingsronde worden.

Dat had alles te maken met de Millenniumdoelstellingen van de VN, waar 11.11.11 in november zijn jaarlijkse campagne rond voerde. Die acht MDG 's (de Engelse afkorting) moeten de armoede in Afrika tegen 2015 halveren in vergelijking met 2000. Doelstelling 8 slaat onder meer op eerlijke handel.

„Zonder toename van de handel zal Afrika de MDG's nooit kunnen halen, noch zichzelf op een pad kunnen zetten dat leidt tot groei en vermindering van de armoede", schreef de Commission for Africa, die opgericht werd door de Britse premier Tony Blair, in maart dit jaar.

Eerlijke handel?

Vooraf de landbouwsector is cruciaal voor Afrika, dat zijn aandeel in de wereldhandel de jongste decennia heeft zien afnemen. Dertig procent van het Afrikaanse bruto binnenlands product komt uit landbouw. Zeventig tot tachtig procent van de Afrikanen werkt in de landbouwsector - vaak kleine, arme boeren. „Meer dan twee derde van alle mensen die met minder dan een dollar per dag moeten overleven, leven en werken op het platteland: als kleine boer of als landarbeider", schrijft het VN-ontwikkelingsprogramma UNDP in zijn rapport voor 2005.

Maar van eerlijke handel is voorlopig niet veel sprake. „Rijke landen moeten het proces van de ontmanteling van hun handelsbarrières versnellen om alle ontwikkelingslanden, waaronder Afrika, een kans te geven om hun export te doen groeien", zegt de Commission for Africa. „Ze moeten ophouden met het subsidiëren van hun eigen productie, bijvoorbeeld inzake katoen, en met het dumpen van hun overschotten op de wereldmarkt."

EU-beleid onder vuur

In 2003 bedroeg de jaarlijkse totale landbouwsteun in de landen van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) 257 miljard dollar. Volgens de OESO-cijfers neemt de EU daarvan het grootste deel voor haar rekening: 35 procent, tegenover 27 procent voor de VS en 22 procent voor Japan.

Op zich hoeft er niets verkeerd te zijn met landbouwsteun, zolang die de markten in de derde wereld maar niet verstoort (waarbij de discussie woedt of Brazilië en India nog als ontwikkelingslanden kunnen worden beschouwd). Anders komt ontwikkelingshulp (in 2002 voor heel Afrika goed voor 22 miljard dollar) vaak neer op het zalven van wonden die men helpt te slaan.

En het is precies vanwege de exportsubsidies en importheffingen dat het Europees landbouwbeleid onder vuur ligt, onder meer in recente internationale rapporten:

Exportsubsidies komen vooral ten goede aan de agro-industrie en dienen om overschotten van de duurdere Europese landbouwproducten te kunnen exporteren - 'dumpen', wordt ook wel gezegd. Daardoor verstoren ze

markten in de derde wereld. In 2000 bedroegen ze ongeveer 10,6 miljard euro. Vooral dankzij de jongste landbouwhervorming uit 2003 worden ze geleidelijk afgebouwd ten voordele van directe inkomenssteun aan de boeren.

De OESO erkent dat die hervorming minder marktversturend zal werken. Alleen is niet iedereen daarvan overtuigd: als de productiecapaciteit gehandhaafd blijft, dreigt ook de export door te gaan, merkt onder meer het UNDP op. En in 2006 zijn de exportsubsidies nog altijd goed voor 8 miljard euro.

Invoerheffingen zijn bedoeld om de import moeilijker te maken en de eigen markten af te schermen tegen vooral afgewerkte producten - de grondstoffen zijn wel nog welkom. Een voorbeeldje: de EU hanteert een heffing van 0 tot 9 procent op cacaopasta, maar tot 30 procent op het eindproduct. Dat belet mee dat er in Afrika een verwerkende industrie ontstaat.

De aanhoudende kritiek op het Europese landbouwbeleid heeft tot kregelige reacties geleid vanuit Brussel. Commissievoorzitter José Manuel Barroso verklaarde onlangs dat „Europa geen lessen nodig heeft van landen die hun markten sluiten voor de armsten, en in sommige gevallen hun tarieven op landbouwproducten hoger houden dan de onze”.

...

Eisenbundel

In de aanloop naar de top in Hongkong stelden ngo's, het UNDP en de Commission for Africa lijstjes op van wat de Afrikaanse boeren zouden moeten binnenhalen om van de WTO-top in Hongkong een 'ontwikkelingstop' te maken. De rode draden:

Openstelling van hun markten door de rijke landen en 'rijkere ontwikkelingslanden', zoals Brazilië en India, voor producten waar Afrikaanse boeren goed in zijn. De preferentieschema's moeten ook efficiënter worden.

Directe bevrozing van de exportsubsidies en volledige afschaffing ervan, uiterlijk tegen 2010.

Liberalisering mag niet worden opgedrongen aan Afrika. De afbouw van exportsubsidies en handelsbarrières mag niet gebruikt worden als pasmunt om een opening van de markt voor goederen en diensten te forceren.

Volgens Gert Engelen van de ngo Vredeseilanden, die ook naar Hongkong trekt, „heeft de overgrote meerderheid van de familiale landbouwers in ontwikkelingslanden als absolute prioriteit dat ze toegang krijgen tot de eigen lokale en regionale markten. De grote moeilijkheid die ze daarbij ondervinden, is de concurrentie van goedkope import uit andere regio's die al dan niet gesubsidieerd wordt. Die armste landen moeten daarom de mogelijkheid krijgen om hun thuismarkten af te schermen voor zulke goedkope import.”

Een verregaande liberalisering van alle markten zou een tsunami-effect hebben voor de kleine boeren wereldwijd: „De familiale landbouw staat wereldwijd zeer zwaar onder druk. Dat geldt ook voor de westerse landen. Wij spreken van een conflict tussen verschillende landbouwmodellen: de industriële tegenover de familiale landbouw”, zegt Engelen.

...

De macht van de supermarkt

Maar zelfs dan zijn we nog niet thuis. Want het hele bovengenoemde verhaal heeft geen zin als de boer geen eerlijke prijs krijgt voor zijn producten. Het UNDP en de Commission waarschuwen voor de toenemende economische macht van grote voedingsconcerns en supermarkten, die „een enorme capaciteit hebben om de prijzen te beïnvloeden” en eisen kunnen stellen inzake leverings- en betalingstermijnen en allerlei normen waaraan producten moeten beantwoorden.

Een voorbeeldje van de gevolgen. Onder druk van die ketens daalde het aantal kleine boeren in Kenya die zich toededen op de export van groenten naar de EU, van 75 procent naar 18 procent in 2000. Ze verdwenen ten voordele van grote bedrijven die in handen zijn of gecontroleerd worden door grote exportbedrijven of voedingsconcerns, waarvan sommigen exportsubsidies van de EU ontvangen

We moeten de eigen markt kunnen beschermen

De Senegalese kleine boeren weten wat het is om te moeten opboksen tegen de Europese agro-industrie, die rijkelijk gesteund wordt door de EU.

De Senegalees Saliou Sarr is de coördinator in zijn land van ROPPA, een netwerk van landbouworganisaties in West-Afrika. Half december trekt hij naar Hongkong, voor de belangrijke besprekingen in het kader van de Wereldhandelsorganisatie (WTO). Drie weken geleden woonde hij een seminarie bij in Brussel, ter voorbereiding van die top.

„Landbouw is een heel bijzondere sector”, zegt hij. „Het gaat niet alleen om het voeden van de bevolking, maar ook om werkgelegenheid, ruimtelijke ordening, politieke stabiliteit. Om die veelzijdige opdracht te vervullen, is er interne steun nodig. In Senegal is 65 procent van de bevolking voor haar inkomen afhankelijk van landbouw.” Sarr heeft er het volste begrip voor dat de EU een eigen landbouwbeleid voert. Maar ze mag niet de Afrikaanse markten verstoren door overschotten te subsidiëren en daarna te dumpen. „Dat moet ophouden.”

Voorbeelden? „Senegal importeert enorm veel melkpoeder, ter waarde van 6 miljard euro. Dat is enorm, in verhouding tot ons budget. Het melkpoeder komt vooral uit Nederland en Frankrijk en is goedkoper dan de melk van eigen productie. Senegal heeft een groot potentieel, maar kan niet concurreren met die melkpoeder. Het gevolg is dat de boeren hun eigen melk aan de dieren geven of gewoon laten weglopen.”

Of neem de diepgevroren kippenbillen en -vleugels die sinds 2000 vanuit

de EU geëxporteerd worden naar Senegal. „In 2003 hebben zeventig landbouwbedrijven die kippen produceerden, hun deuren moeten sluiten, alleen al in de omgeving van Dakar." België en Nederland zijn goed voor ruim 60 procent van die export.

„Het graan is een enorm probleem", zegt Sarr. „De basis van onze traditionele maaltijden bestaat uit sorghum en millet. We verwerken die tot bloem, waar we onder meer couscous van maken. Maar de import van graanbloem, vooral uit Frankrijk, doet die teelten verdwijnen. Nu kun je zelfs op het platteland van Senegal brood kopen dat gemaakt is van graan, hoewel we zelf geen graan verbouwen. En nog zoiets: het graan wordt bij import getaxeerd op 15 procent, de bloem zelf op slechts 5 procent. Dat toont toch aan dat men niet de belangen van de boer, maar die van de agro-industrie verdedigt?"

Maar het ergste volgens Sarr is dat de invoer van zonnebloem- en olijfolie uit de EU de cultuur van aardnoten in Senegal bedreigt. „Aardnoten zijn goed voor 60 procent van de inkomsten uit landbouw. Terwijl we tot 1985 nog 1 miljoen ton produceerden, zitten we sinds de opgelegde liberalisering door het Internationaal Muntfonds nog aan 500.000 à 600.000 ton. En de prijzen dalen. De import van olie, vooral uit Frankrijk, is goedkoper."

Maar het is niet alleen de EU die de Senegalese markt verstoort. Zelf is hij ook voorzitter van de rijstproducenten in Senegal. Veel producenten hebben moeite om hun rijst verkocht te krijgen, wegens de goedkope import uit Thailand en Vietnam. „We hebben nood aan een regionale markt en een regionaal landbouwbeleid, én het recht om onze eigen markten te beschermen. We hebben bescherming nodig, en een prijs die ons iets oplevert."

Bart Beirlant, De Standaard

2. Voor wie hier meer en langer tijd wil voor uittrekken kan het simulatiespel "Rechtvaardig/menswaardig : Wie bepaalt de regels bij de WTO ? " organiseren. Voorzie hiervoor liefst twee aaneensluitende lestijden.

<http://www.vormen.org/Rechtvaardig/WTO.html>

Dit spel is een participerende introductie tot de WTO. Het is de bedoeling leerlingen te laten ervaren hoe frustrerend het is in de macht te zijn van machtigere handelsnaties. Leerlingen moeten zich bewust worden van de obstakels waarmee armere landen moeten afrekenen, zowel met betrekking tot bilaterale handel als met het proberen vastleggen van regels binnen de WTO, waar machtigere landen de overmacht hebben door de middelen die zij ter beschikking kunnen stellen voor onderhandelingen.